

Ратко Лазаревић | Ненад Ђорђевић

СТОЧАРСТВО У АГРОЕКОЛОШКИМ УСЛОВИМА СРБИЈЕ

АКАДЕМСКА МИСАО
Београд, 2019.

Ауџори

Ратко Лазаревић, академик АИНС

Ненад Ђорђевић, дописни члан АИНС, редовни професор Пољопривредног факултета Земун-Београд

Издавачи

Академија инжењерских наука Србије

Академска мисао, Београд

Рецензенти

Проф. др Витомир Видовић, академик АИНС

Проф. др Јован Бабовић, члан Њујоршке академије

Проф. др Горан Грубић, редовни професор Пољопривредног факултета Универзитета у Београду

Лекџор

Мирјана Миљуш

Превод на енглески

Мирјана Миљуш

Дизајн и припрема за штампу

Владица Миленковић

Академска мисао, Београд

Тираж: 300 примерака

ISBN 978-86-7466-814-6

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9
I ДЕО: ПРИРОДНИ РЕСУРСИ И НОВЕ БИОТЕХНОЛОГИЈЕ У ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ СТОЧАРСТВА СРБИЈЕ - Ратко Лазаревић	11
САДРЖАЈ.....	13
УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	15
Садашње стање сточарства	15
Поређење са неким земљама Европе	16
Како даље и боље	17
Сточарство у свету и у нашој земљи	18
Земљиште и производња хране	18
Сточарство у свету	19
Предвиђени број животиња у свету до 2050. године	22
Потрошња основних анималних производа и потребе у храни до 2050. године	23
Сточарство у нашој земљи	25
Стање сточарства по областима	27
Остварење производње у сточарству	29
Производња меса	30
Производња млека и јаја	31
Агроеколошки услови Србије за сточну производњу	34
Системи у пољопривреди	34
Природни услови за сточарску производњу у Србији	35
Земљиште	35
Рејонизација као фактор развоја сточарства	36
Водни ресурси	37
Клима	38
Капацитети наше пољопривреде	40
Агроекономски услови за гајење домаћих животиња	42
Важније врсте и расе животиња	45
Важније расе говеда	45
Домаће сименталско говече	46
Домаће шарено говече	47

Црно-бело холштајнско говече	48
Како побољшати принос и рандман меса наших популација говеда	49
Циљ програма	50
Товне расе говеда које треба користити за наше говедарство	50
Остварени резултати шароле х домаће шарено говече	51
Комбинација укрштања лимузин х домаћа шарена раса	54
Важније расе свиња	57
Велики јоркшир	57
Ландрас	57
Дурок и хемпшир	58
Побољшање прираста, квалитета меса и исхране прасади	59
Побољшање генетског потенцијала свиња за принос и квалитет меса	60
Ефекат искључења анималних хранива уз додатак ензима на производњу побољшане исхране залучене прасади	61
Важније расе оваца	66
Домаћа праменка	66
Увезене расе оваца за поправку домаће праменке – генетско побољшање	68
Сојеви праменке које треба оплемењивати	69
Биотехнологија и технике значајне за развој сточарства	71
Основни циљ биотехнологије	72
Репродуктивне биотехнологије	73
Молекуларне технологије	76
Нове биотехнологије у превенирању и лечењу домаћих животиња	82
Вакцине	84
Етички обзири	86
Добробит животиња и очување генетских ресурса	88
Нове технике и технологије и добробит животиња	88
Услови и ограничења за коришћење нових техника и технологија	89
Добробит животиња	90
Сточарство – стајњак као загађивач природне средине	94
Управљање генетичким ресурсима у сточарству	95
Методe конзервације анималних генетичких ресурса	97
Српско сточарство и Европа	98
Наше предности	100
ЛИТЕРАТУРА	103

II ДЕО: ИСХРАНА ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА - Ненад Ђорђевић	109
САДРЖАЈ.....	111
УВОД	115
ХЕМИЈСКИ САСТАВ ХРАНЕ ЗА ЖИВОТИЊЕ	117
Протеини	117
Угљени хидрати.....	119
Масти	120
Минералне материје.....	120
Витамини	121
Значај хемијске анализе хране за животиње.....	121
ХРАНА ЗА ЖИВОТИЊЕ	124
Зелена и сочна храна.....	124
Зелена храна са травњака	124
Зелена храна са ораница	134
Зелени остаци из ратарске и повртарске производње.....	136
Конзервисана храна за животиње.....	136
Сено.....	136
Силажа и сенажа.....	142
Оцена квалитета и употребљивости силаже	164
Силажа у исхрани животиња.....	165
Концентрирана хранива	168
Зрнаста хранива	168
Сушена хранива биљног порекла	173
Пратећи производи млинске индустрије	173
Пратећи производи индустрије уља	174
Пратећи производи индустрије шећера.....	177
Пратећи производи индустрије алкохола	178
Пратећи производи индустрије пива.....	179
Пратећи производи индустрије скроба	179
Хранива животињског порекла	180
Једноћелијски извори протеина - квасци.....	181
Хранива минералног порекла	181
Додаци храни за животиње	182
Непротеински извори азота.....	182
Пуфери.....	183
Адсорбенти микотоксина.....	184
Аминокиселине.....	185

Масти	185
Ензими	186
Микроелементи.....	186
Витамини	187
Пробиотици и пребиотици	187
Ароме и пигменти.....	188
Индустријски произведена храна за животиње.....	188
ИСХРАНА ПРЕЖИВАРА	196
Исхрана говеда	198
Исхрана крава у производном циклусу	198
Исхрана телади	207
Исхрана приплодних јуница	212
Исхрана говеда у тову.....	214
Техника исхране говеда у тову.....	222
Исхрана оваца	224
Исхрана оваца у току производног циклуса.....	224
Исхрана јагњади	226
Исхрана овнова.....	227
Тов оваца	228
Исхрана коза.....	231
Исхрана различитих категорија коза.....	231
ИСХРАНА СВИЊА	235
Исхрана крмача.....	235
Исхрана gravidних крмача	236
Исхрана крмача у лактацији	238
Исхрана крмача од залучења до припуста.....	239
Исхрана назимица	239
Исхрана нераста.....	240
Исхрана прасади	240
Исхрана прасади на сиси	241
Исхрана одлучене прасади	241
Исхрана свиња у тову.....	242
ИСХРАНА ЖИВИНЕ	245
Исхрана кокоши	246
Исхрана подмлатка носиља јаја за конзум и приплод	246
Исхрана носиља јаја за конзум и приплод.....	247
Исхрана мушких приплодних грла (петлова)	248
Исхрана пилића у тову (бројлера)	248
Исхрана ћурака.....	250

Исхрана приплодног подмлатка ћурака	251
Исхрана ћурака носиља	251
Исхрана ћурана	251
Исхрана ћурића у тову.....	251
ИСХРАНА ПО ПРИНЦИПИМА ОРГАНСКОГ СТОЧАРСТВА	253
Производна хране за животиње у органском сточарству	254
Исхрана говеда у органском сточарству	257
Исхрана оваца у органском сточарству.....	259
Исхрана коза у органској производњи.....	260
Исхрана свиња у органском сточарству.....	260
Исхрана живине у органском сточарству.....	262
ЛИТЕРАТУРА	265
Summary	271
Present state in livestock breeding.....	271
Comparisons with some European countries.....	272
Natural conditions and economical development of the country.....	273
How to develop further and better	273

ПРЕДГОВОР

Земља Србија је, још у 19., а посебно у 20. веку, била позната по производњи свих врста домаћих животиња, а посебно као земља извозница говеда и свиња, односно, младе јунади, живе ваге и у полуткама и свиња у полуткама, као и свињског меса у конзервама. Поред извоза и нашег цењеног беби бифа, били смо и познати по извозу младе јагњади телесне масе од 20 – 25 кг.

Српски сељак је традиционално везан за гајење стоке. На брдско-планинском подручју овце и говеда, а у Поморављу, Стигу, Мачви, Војводини, говеда и свиње. Та се традиција одржала и данас, али нажалост, све је мање стоке, па и одгајивача – сточара.

Почетак 21. века, односно, прва и друга деценија, биће означене као време нестајања села, сељака – сточара и сточарства у целини, па се и поставља питање шта се то дешава са сточарством, са нашим селом и да ли ће Србија имати и даље сељака – сточара и да ли ће се уопште укључити у ред земаља извозница стоке и сточних производа на познатим светским тржиштима.

Реално се поставља питање колико наша земља може да извезе говеђег меса када располаже са 350 хиљада крава у репродукцији, јер се зна да само краве могу да дају телад и даље да се организује тов јунади у стајама сељачких (данас напуштених) газдинстава.

Није само проблем у пропадању – кризи сточарства, сличан је проблем – стање и са обрадивим површинама. Данас је запуштено, не обрађује се, око 500 хиљада хектара, а дато је у закуп преко милион хектара и то плодних површина. Даље, због непостојања сточарства, нема ни стајњака – чувара плодности земљишта, а то значи да је земљиште све сиромашније у садржају хумуса што утиче на стално смањивање приноса житарица са 1 ха површине. То значи да се умањује укупан приход пољопривреде. Ови и други проблеми указују сада, а указивали су још и раније, да рад у производњи хране не обезбеђује пристојну егзистенцију породичном газдинству које напушта село и тражи боље услове за живот у градским срединама. Пракса је код нас показала да је од газдинстава која су угасила говедарство, мали број оних или скоро да их и нема, која су поново започела да се баве овом граном сточарства.

Озбиљно питање за одговоран и озбиљан одговор: да ли не видимо, не знамо, не схватамо, не разумемо или постоји нешто друго, значајније за решавање, од производње хране – развоја сточарства, пољопривреде, села

и очувања природе. Ово с разлогом истичемо јер будућност није наклоњена производњи хране. Управо, главни проблеми са којима ће се свет суочити су недостатак воде, хране и елементарне непогоде.

У овој књизи *Сјочарсјво у аїроеколошким условима Србије*, кроз седам делова – поглавља, жеља нам је била да не говоримо само о проблемима већ да укажемо да смо ми, на срећу, једна од привилегованих земаља у Европи којој је природа подарила богатство које треба искористити за добробит нашег народа, преко производње хране за наше становништво, за извоз, да развијамо село и земљу уопште и да будемо водећа земља по производњи хране на читавом Балкану и шире.

Књига садржи пуно података и чињеница које указују да сточарство, као грана пољопривреде, има пуно предности и користи за земљу, као што су: обезбеђење хране за становништво, запошљавање становништва, развијање прехранбене индустрије, трговине, остваривање извозних средстава, чување и одржавање плодности земљишта, чување агро и екосистема, развијање и чување села од даљег пропадања.

Књига је намењена фармерима, студентима, инжењерима, истраживачима, као и одговорнима за вођење пољопривредне политике.

Захваљујемо се рецензентима, проф. Витомиру Видовићу, академику АИНС, проф. Јовану Бабовићу, члану Њујоршке академије наука и проф. др Горану Грубићу, редовном професору Пољопривредног факултета Универзитета у Београду, који су допринели да књига добије на квалитету.

Ауџори